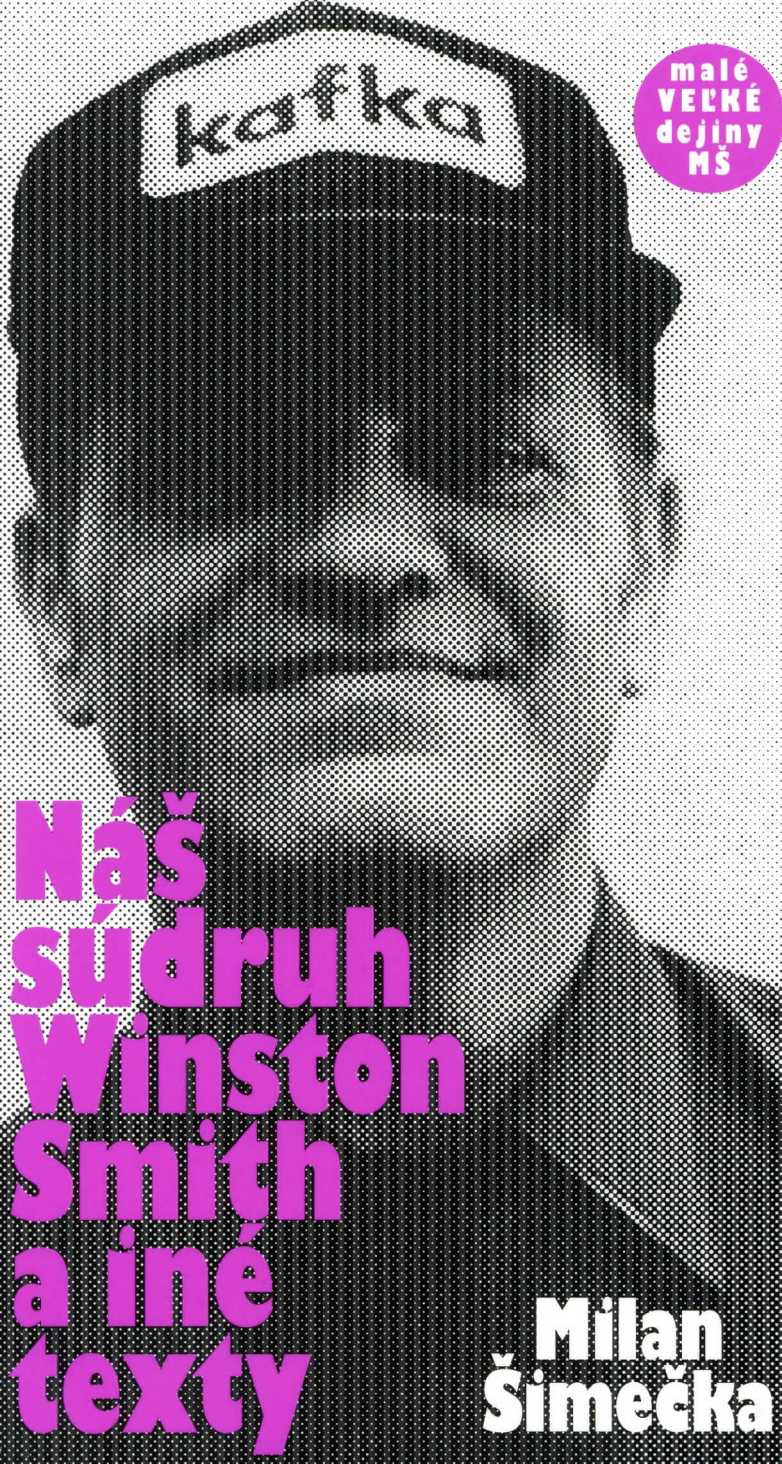




malé
VELKÉ
dejiny
MŠ

**Náš
súdruh
Winston
Smith
a iné
texty**

**Milan
Šimečka**

„Milan Šimečka je jeden z najlepších československých spisovateľov 20. storočia. A písal rovnako dobre v oboch jazykoch, čo je takisto výnimočné. Jeho eseje patria k vrcholom tohto žánru u nás. A takisto glosy a fejtóny. Prežil život napínavý ako prvotriedny román. A vytvoril veľké dielo, ktoré je v mnohom aktuálne dodnes. Pritom nie je zďaleka taký známy ako mnoho jeho generačných súputníkov. Doslova čaká na znovuoobjavenie novou generáciou.“

Michal Hvorecký

Milan Šimečka bol nielen pozoruhodnou osobnosťou, ale aj výnimočným autorom, ktorého myšlienky presahovali dobu aj hranice. Nadčasový humanista schopný osloviť ľudí naprieč celým sociálnym spektrom, politický mozog disentu, vysokoškolský profesor a bagrista, Havlov spoluväzeň a neskôr poradca, utopista prenasledovaný komunistami, spisovateľ, ktorý náhle zomrel krátko po tom, ako sa dočkal vytúženej slobody a počiatku demokratických zmien. V centre jeho záujmu bol individuálny ľudský život so všetkými radosťami a starosťami. Vďaka svojim knihám *Obnovenie poriadku*, *Kruhová obrana*, *Koniec nehybnosti*, ako aj množstvu článkov a esejí, sa stal jedným z najprekladanejších československých spisovateľov.

Vilém Prácheň

z úctou

kyj

2.1. 2022

Beatekova



Vilémovi

a vřelou za větu

Martin

Nový rok

2023

Vydanie publikácie
z verejných zdrojov podporil

u. fond
na podporu
umenia

Vybrané texty zahŕňajú preklady z českých originálov
aj články publikované v rôznych médiách v slovenčine.

© Milan Šimečka (dedičia) a autori textov a fotografií
Slovak edition © Nadácia Milana Šimečku, Bratislava 2022
Translation © Peter Leponi 2022
Design © Boris Meluš 2022

**Milan
Šimečka**

**Náš
súдруh
Winston
Smith
a iné
texty**

**Výber textov z rokov
1968 — 1990 zostavil
Martin Bútora**



OBSAH

ÚVOD

- 7** Slušný vykladač neslušného sveta
(Martin Bútora)

PRVÁ ČASŤ / Šimečka a Orwellov román 1984 (texty z rokov 1983—1988)

- 36** Náš súdruh Winston Smith
152 Z denníka (O Orwellovom 1984)
159 1984 (Vilém Prečan)

DRUHÁ ČASŤ / Hovoriť, čo si myslím (texty z rokov 1968—1990)

- 166** Prvý medzi všetkými
168 Rozum a cit
171 Most
173 Fejtón o zemine
178 Čierne diery. K premenám dejinnej pamäti
188 Správa o kaluži
192 O habánoch
198 Ázijská výzva v auguste
205 Z polčasu nehybnosti
214 Nové myslenie
224 Poznámka k Hrabalovým Prolukám
228 Hovoriť, čo si myslím
237 Havel od začiatku
245 O rizikách a možnostiach
249 Medzi Dantonom a Robespierrom
254 Je rozhodnuté. Ako?
260 Literatúra a politika: Obnovenie slobody

TRETIA ČASŤ / Ruské nádeje a sklamanie
(texty z rokov 1988 — 1989)

- 276** Stránky z denníka (O Stalinovi)
- 283** Stalinov ďalší zosuv
- 286** Trúchlivá správa
- 295** Svedomie ruskej inteligencie

ŠTVRTÁ ČASŤ / Medzi Prahou a Bratislavou
(texty z rokov 1989 — 1990)

- 304** Medzi Prahou a Bratislavou
- 307** Vstúpiť do povedomia Európy
(vystúpenie v SNR)
- 311** Mám česko-slovenské srdce
(príhovor na mítingu na Javorine)
- 313** Dva rovnocenné európske národy
(úryvok z rozhlasového príhovoru)
- 316** Existuje Boh slušnej žurnalistiky
(vystúpenie na stretnutí českých
a slovenských novinárov)

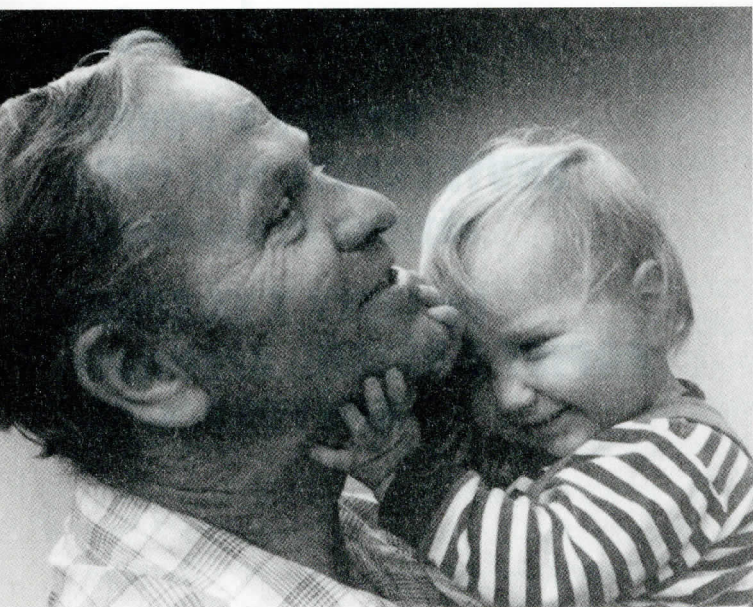
PIATA ČASŤ / Drahí moji
(texty z rokov 1981 a 1990)

- 320** Drahí moji
- 330** Jeho posledné slovo (Ludvík Vaculík)
- 333** Za Milanom Šimečkom
(Miroslav Kusý)

- 341** Kto bol Milan Šimečka?

ÚVOD

Slušný vykladač neslušného sveta



MŠ s dcérou prekladateľa Geralda Turnera
FOTO: rodinný archív

„Pre slušnosť v sociálnom živote stačí dodržiavať zásadu, ktorú poznám od Winstona Smitha a ktorá požaduje, aby človek mohol kedykoľvek povedať, že dva a dva sú štyri a ostatné už príde samo od seba. Dva a dva nemusí byť za všetkých okolností štyri, ale dôležitá je sloboda tvrdiť to nahlas. Sloboda je teda dôležitejšia ako pravda. Pravdu človek nemôže nikdy zaručiť, slobodu áno.“

Milan Šimečka

**DOPISY O POVAZE
SKUTEČNOSTI, máj 1982,
väznica Praha-Ruzyň**

**In: LISTY Z VÄZENIA.
DOPISY Z VĚZENÍ. Bratislava,
NMŠ 1999, s. 341**

Táto kniha je pokračovaním úsilia Nadácie Milana Šimečku sprostredkovať verejnosti jeho dielo, ktoré má čo povedať aj dnešku.

Predčasný odchod spoluvorcu Novembra 1989

Predovšetkým vďaka editorskému i autorskému vkladu Jolany Kusej (v spolupráci s Raisou Kopsovou a Filozofickým ústavom Slovenskej akadémie vied) a za príspevnia Petra Zajaca, Almy Münzovej, ako aj Kataríny Hradílekovej, Petry Bombíkovej, Ingrid Antalovej a Daniely Kuhnovej sa už zrodili publikácie venované odbornej reflexii Šimečkovej tvorby i spomienkam pamätníkov: *Veľké a malé dejiny Milana Šimečku* vyšli v roku 1992, *Život v slove a život slovom* v roku 1995 a *Prítomnosť minulosti. Minulosť prítomnosti* v roku 1996.

Jolana Kusá a Raisa Kopsová zároveň pripravili na vydanie aj to najdôležitejšie — jeho dielo. V Nadácii Milana Šimečku tak postupne vyšli texty napísané v rokoch 1977 — 1989. Najprv to boli *Listy z väzenia/Dopisy z vězení* (v roku 1999 knižne a v roku 2018 v elektronickej podobe). V roku 2000 nasledovala publikácia *Veľký Brat a Veľká Sestra*, ktorej spoluautorom bol Šimečkov priateľ Miroslav Kusý a je v nej aj Šimečkova esej *Ztráta skutečnosti* (kniha vyšla v spolupráci s Filozofickým ústavom SAV a s príspevím Československého dokumentačného strediska v Scheinfelde a jeho riaditeľa Viléma Prečana a knižnice československej exilovej a samizdátvej literatúry Libri prohibiti a jej riaditeľa Jiřího Gruntoráda). Tieto tri inštitúcie spolupracovali

tiež na publikácii *Společenství strachu a jiné eseje*, súbore vyše 25 rôznych textov, ktoré editorky Jolana Kusá a Raisa Kopsová pripravili na vydanie v roku 2003.

Nadácia Milana Šimečku potom vydala v elektronickej podobe ďalšie tri diela. V roku 2017 to bola *Kruhová obrana* (v češtine), súbor úvah o tom, ako sa nedať zomlieť všemocným štátom (spoločne s vydavateľstvom Artforum) a Šimečkova azda najprekladanejšia kniha *Obnovenie poriadku*, brilantná analýza normalizačného režimu (v slovenskom preklade Gizely Gáfrikovej). V roku 2018 Nadácia vydala v češtine *Konec nehybnosti*, denníkové zápisy z roku 1988 a začiatku roku 1989 o postupnej zmene atmosféry pred pádom vlády jednej strany.

Vďaka tomu sme sa mohli stretávať s Milanom Šimečkom ako „mágom písaného slova“ (Miroslav Kusý), ako „filozofom politiky, vykladačom našej epochy, ktorý dokázal pomenovať to, čo sme doposiaľ nejasne cítili, takým spôsobom, že sme to náhle chápali a rozumeli sme tomu“ (Vilém Prečan), ako „človekom rozumu a vôle — a zároveň oka a srdca“, ktorý „vie, ale zároveň aj vidí a vníma“ a ktorý sa posunul „od epistemologického poznania k existenciálnemu nazeraniu“ (Peter Zajac).

Mohli sme sa ponoriť do jeho esejí, ktoré „sú o nás, za nás a neraz aj proti nám, sú výrazom takmer polstoročného striedania ilúzií a sklamaní, slepých uličiek a nádejí, keď sa múdrosť vedca a mysliteľa spája s vnímavosťou a citlivosťou básnika“ (Juraj Špitzer). Potešiť sa z formy

jeho písania, „ktorá je pre neho charakteristická — osobný príbeh, zasadený do vertikálneho i horizontálneho rámca okolností“, ocitnúť sa v spoločenstve s autorom, ktorý nás „upozorňuje a svojím životom uisťuje, že tu existuje hlbší a podstatnejší svet, ako je svet našich logických procesov“, ktorý „do nášho ľudského priestoru vnášal dušu a umenie starostlivosti o dušu“ (Jolana Kusá). Listovať si v textoch tvorcu, ktorého charakterizuje „vecnosť, nesentimentálnosť a tolerancia“, ktorého *Kruhová obrana* najväčšmi „pripomína knihu Karla Čapka *O věcech obecných čili Zóon politikon* z roku 1932, v povojnovom „boome“ Čapkovho diela úplne potlačenú, pretože obsahovala jeho demokratické politické krédo vrátane úvahy *Prečo nie som komunistom*“ (Květoslav Chvatík).

Tridsiate výročie založenia Nadácie: dielo Milana Šimečku vychádza aj v slovenčine

Počas troch desaťročí svojej existencie zameranej na rozvoj občianskej spoločnosti na Slovensku, na uchovávanie pamäti o našej minulosti, na výchovu k tolerancii a podporu rozmanitosti, na vzdelávanie pedagógov, aktivistov, vydavateľov,

komunitných lídrov a iných verejných činiteľov, ako aj na začleňovanie znevýhodnených skupín, sa Nadácia Milana Šimečku často inšpirovala odkazom človeka, ktorého meno nesie. „Politický mozog disentu, nadčasový humanista schopný osloviť ľudí naprieč celým sociálnym spektrom, vysokoškolský profesor aj bagrista, Havlov spoluväzeň a neskôr poradca, utopista prenasledovaný komunistami, spisovateľ, ktorý náhle zomrel veľmi krátko potom, ako sa dočkal vytúženej slobody a počiatku demokratických zmien,“ spomínala Nadácia na Milana Šimečku pri tridsiatom výročí svojho založenia. „Svojím dielom a aktivitou v oblasti ľudských práv získal veľkú autoritu v celom Československu aj vo svete, jeho texty patrili k tým najprekladanejším. Napriek tomu je slovenskej verejnosti takmer neznámy.“

Tím Nadácie si v priebehu dlhoročnej komunikácie s ľuďmi rôznych profesií i z rôznych prostredí uvedomil, že najmä tým, ktorí sa narodili po roku 1989 alebo krátko predtým a nemohli zažiť obdobie, o ktorom Šimečka tak výstižne píše, by pomohlo, keby mohli jeho texty čítať v slovenčine.

Aby sa teda jeho texty väčšmi udomácnili aj na Slovensku, Nadácia sa rozhodla v roku 2022 vydať slovenské preklady jeho diela. Edícia dostala názov **Malé VEĽKÉ dejiny Milana Šimečku**, pripravili ju Nina Galanská a Inge Vagačová, na prekladoch spolupracovali Peter Leponi a Barbora Škovierová.

Po publikáciách *Obnovenie poriadku*, *Kruhová obrana* a *Koniec nehybnosti teraz vychádza*

v slovenskom preklade ďalšia, v poradí už štvrtá kniha z tejto edície: *Náš súdruh Winston Smith a iné texty*.

Päť tematických okruhov

Táto publikácia pridáva k doterajšiemu čítaniu známe i menej známe Šimečkove texty, z veľkej väčšiny ešte knižne neuverejnené, pochádzajúce z časového rozpätia 1968—1990. Rozdelili sme ich, aj v spolupráci s Jolanou a Dagmar Kusými i za pomoci oboch Šimečkových synov, Milana a Petra, do piatich tematických okruhov.

Prvý z nich predstavuje jeho štúdia *Náš súdruh Winston Smith*, doslov k slávnej knihe Georgea Orwella 1984. Tú preložila jeho žena, Eva Šimečková, a spolu s doslovom, ktorý predtým vyšiel v roku 1983 samostatne v samizdatovej pražskej edícii Petlice, ju v roku 1984 vydalo exilové nakladateľstvo Index. Šimečka ju začal písať krátko pred svojím vyše ročným uväznením, dokončil ju po návrate domov. Magický a zároveň mrazivý dojem štúdie spočíva nielen v analýze orwellovského sveta likvidujúceho slobodu, identitu a dôstojnosť ľudí, ale aj v určitých podobnostiach osudu hrdinu Winstona Smitha s autorom. Štúdia mala veľký ohlas v zahraničí, uverejnili ju v renomovaných periodikách vo viacerých prekladoch, vyšla po anglicky, dánsky, švédsky, francúzsky, nemecky i taliansky. Okrem iných

sa o to zaslúžil Šimečkov priateľ, historik Vilém Prečan, ktorý v roku 1976 emigroval do západného Nemecka. „Neviem, či poznáte Šimečkovu esej *Náš súdruh Winston Smith*,“ píše 24. mája 1983 z Hannoveru Václavovi Havlovi, s ktorým intenzívne korešpondoval. „Bola napísaná ako doslov k českému vydaniu Orwellovho románu 1984, svojím obsahom však presahuje aj čo do rozsahu obyčajný ‚doslov‘, je to samostatná štúdia napísaná neopakovateľným, živým Šimečkovým štýlom. (...) Pracujem spolu s ďalšími priateľmi na tom, aby esej vyšla, ak možno, vo všetkých dôležitých svetových jazykoch.“

K Milanovi Šimečkovi sa Orwellov román v paradoxnej podobe vrátil o päť rokov po napísaní jeho štúdie. Zatiaľ čo v normalizovanom Československu bol, pochopiteľne, absolútnym tabu, objavili ho v ríši „Veľkého brata“, ktorý k nám síce pred dvadsiatimi rokmi poslal tanky, no kde sa s nástupom Gorbačovovej glasnosti lámali ľady. Nemohol uveriť vlastným očiam, píše v denníkovom zázname 29. mája 1988, ktorý o pár mesiacov vyšiel v knihe *Koniec nehybnosti*, keď na pätnástej strane *Litgazety* uvidel „výtvarne spracovaný magický letopočet 1984 a nad ním azbukou ‚Džordž Orwell‘. Hneď som vedel, že je to začiatok prvej kapitoly slávneho románu. Vstal som a mal som chuť niečo urobiť, zakričať alebo čo.“

Keď sa jeho žena, vyhodená z univerzity, začala spolu s ním na jar 1981 venovať Orwellovi, bol to pre nich čosi ako „liek proti depresii, proti pocitu, že už nič nestojí za to. Z prekladania sa

stal rodinný happening, aj s dospelievajúcimi synmi sme diskutovali o českých ekvivalentoch new-speaku, porovnávali sme svet, v ktorom žijeme, so svetom Orwellovho románu. Ale už dávno predtým bol u nás Orwell akousi domácou kuchárkou proti duchovnému hladu.“ Potom si „po mňa prišli s čiernou šesťstotrojkou a na rok som zmizol vo väzení“. Tam, ako vravel Šimečka, s ním bol Winston stále, „na všetkých výsluchoch a ticho mi sedel pri nohách, keď som zaspával v cele a snažil sa nemyslieť na budúcnosť. Keď som sa vrátil, pokračovali sme tam, kde sme pred rokom prestali. Ja som však bol bohatší o Winstonovu skúsenosť z podzemných ciel ministerstva lásky. Po tom roku osamelosti som mal v mozgu akoby upratané, všetko, čo som si premyslel v čase, keď moji spoluväzni chrápali, som mal uložené v úhľadných priehradkách. Nikdy predtým ani potom som nemal taký pocit ľahkosti a snád' aj radosti. Za tri týždne som napísal sto stránok doslovu a podarilo sa to potom aj s prekladom prepašovať von. No a teraz sa strašná Orwellova kniha rozletí v státisícovom náklade po šírom Rusku. Budú ju čítať ľudia, ktorí mali k Winstonovmu osudu oveľa bližšie ako ja, nebudú ju už čítať tí, ktorých zastrelili. Ktovie, čo to spraví s tými živými? Bude ešte tak záležať na tom, aké posolstvo a prísne strážené tajomstvo kniha prináša?“

Tento text z roku 1988 pripájame k jeho pôvodnému doslovu.

Šimečka nepociťoval príbuznosť s Winstonom iba v časoch, keď bol podobne ako on vystavený

represáliám. Uvedomoval si, že v mladosti podporoval režim, ktorý potláčal slobodu. V doslove o tom píše: „V istom ohľade som aj ja bol zamestnancom Ministerstva pravdy a žil v zajatí ním šírenej ideológie. V každom prípade som sa tak ako Winston vyznal vo výrobe lží.“ Tejto témy sa dotkol už v roku 1978 v knihe *Obnovenie poriadku*: „Viem, nebola to príliš skvelá doba; keby som bol býval zrelší, kritickejší a menej eschatologicky zaťažný, iste by som v nej bol objavil veľa znamení budúcich dezilúzií a sklamaní. Rozhodne však dokázala predstierať pevnú vieru vo vybudovanie novej spoločnosti, v premenu ľudských vzťahov. Predchádzajúcu epochu sme všetci odmietli. (...) Nášmu mladistvému sklonu k zjednodušovaniu skvelo vyhovovala predstava marxizmu ako uceleného projektu novej spoločnosti, v ktorom je všetko presne rozpracované.“

Orwellov román sa v poslednom desaťročí opäť dostal do popredia, azda ešte väčšmi než v časoch, keď bol vnímaný ako protisovietsky pamflet. Masívny útok dezinformačných sietí nepoužíva fyzické, ale psychické násilie, a ľudia sú voči nemu často podobne bezbranní. Znovu sa vedie boj tak o interpretáciu minulosti, ako aj o to, čo sa deje práve teraz. Aj tentoraz v tom vystupuje Rusko, nie však Rusko z čias Gorbačova, ale celkom iné Rusko, také, kde má násilie aj krutú fyzickú podobu. Vojna proti Ukrajine s riadne zvoleným prezidentom a parlamentom je označená za špeciálnu operáciu, kto hlása niečo iné, hrozí mu pätnásť rokov väzenia, keďže táto operácia podľa

ruského ministra zahraničia Sergeja Lavrova „prispieva k oslobodeniu sveta od neokoloniálneho útlaku Západu, ktorý sa tými najbrutálnejšími metódami usiluje potlačiť krajiny uplatňujúce nezávislú zahraničnú a domácu politiku“. Podľa prezidenta Vladimíra Putina sa na Ukrajine budovala vojenská infraštruktúra, nebezpečenstvo „rástlo každým dňom“, a tak Rusko zasadilo „preventívny úder agresii“. „Viete, že sme nena-
padli Ukrajinu,“ sekundoval mu Lavrov, „ohlásili sme špeciálnu vojenskú operáciu, keď nám už nezostal žiadny spôsob, ako vysvetliť Západu, že sa zaoberá zločineckou činnosťou, keď vťahuje Ukrajinu do NATO.“

Neprekvapuje, že Orwell nevonía ani Lukašenkovi. V polovici mája 2022 bieloruské noviny *Naša Niva* informovali, že Orwellovo dielo sa sťahuje z bieloruských kníhkupectiev. „Zločiny bieloruského režimu propaganda nazýva slobodou a západoeurópske krajiny, ktoré majú skutočnú demokraciu, označuje za diktatúry,“ napísal bieloruský komentátor Maks. Orwellove „dve minúty nenávisti“ organizujú v Bielorusku podobne ako v ruskej štátnej televízii: známy moderátor v nich prirovnáva bieloruskú opozíciu „k nacistom, diablom, antickému zlu a pekelným duchom“. Naozaj, pýta sa autor, prečo by Bielorusi mali čítať Orwella, keď v ňom žijú?

Epizódy z Orwellovho románu *1984* o manipulácii myslenia sa, žiaľ, opakujú nielen v ruskej dezinformačnej lživej kampani o nacistickej vláde na Ukrajine, ktorú treba odstrániť, ale aj tam, kde

by sme to donedávna nečakali — v Spojených štátoch. Bývalý prezident Donald Trump vytrvalo označuje svoju porážku za víťazstvo, čo zdôrazňoval počas opakovaných „dvoch minút nenávisti“ voči svojim protivníkom. V lete roku 2022 až 70 percent republikánskych voličov stále verilo, že vo voľbách došlo k podvodu a nepovažovalo prezidenta Bidena za legitímneho víťaza a väčšina z nich si želala, aby Trump znova kandidoval v roku 2024.

Druhý okruh, rozsahom nevelký, sa tiež týka Ruska, resp. vtedajšieho Sovietskeho zväzu. Šimečka v hutnej skratke opisuje tri režimy, ktoré na tomto území panovali. Zatiaľ čo v niektorých iných textoch zastával názor, že aj Rusko je súčasťou Európy, ktorá by ho nemala vylučovať, čo sa mu videlo byť osobitne dôležité v kontexte nádejí, aké vzbudzovala perestrojka, glasnosť a „prvá autentická sovietska liberalizácia“ v čase Gorbačovovej „revolúcie zhora“, do nášho výberu sme zaradili príspevky, ktoré sa k trom úsekom dejinného údela Ruska stavajú kriticky.

V prvom autor ukazuje, ako sa postupne odhaľuje Stalinova desivá krutosť, ako už neplatí, že Stalinove zločiny vyvážilo prežitie vo vojne a vybudovanie supervelmocenského postavenia. V druhom texte, v úvode k „tajnej správe“ Jiřího Hanzelku a Miroslava Zikmunda o hospodárskej a sociálnej situácii na rozsiahlom území medzi Ďalekým východom a Uralom, ktoré títo cestovatelia na priamy popud Leonida Brežneva v rokoch 1963 a 1964 preskúmali, opisuje negatívne, často

absurdné a skostnatené pomery, aké tam títo cestovatelia našli. Zahanbujúci neporiadok, plytvanie, príklady sociálnej nerovnosti a miestneho diktátorstva, drancovanie prírodných zdrojov namiesto modernizácie. „Tok denného života,“ písali autori správy, „nám začal pripadať ako obrovský, mocný automobil, ktorého vodič jednou nohou šliape na plyn až na podlahu, a druhou nohou — na brzdu. Zároveň!“ Všetci všetko už dávno vedeli, a predsa ďalej kráčali zlou cestou. A vedela to aj „verchuška“ — všetko však robili po starom. Tretí Šimečkov text je už z čias perestrojky: ruská inteligencia sa v tom čase vehementne pustila do kritiky domácich nedostatkov, do odhaľovania príkorí za čias Stalina, Chruščova i Brežneva. No ostávala hluchá k utrpeniu a násiliu, aké sovietska moc spáchala napríklad v Maďarsku v roku 1956 a v Československu v roku 1968. Jej svedomia akoby sa to netýkalo, prah citlivosti k osudom malých národov má veľký ruský národ značne znížený.

Aj keď sa súčasná represívna moc nedá porovnávať s Gorbačovovou garnitúrou, rezignácia drvivej väčšiny ruských intelektuálov i širšej občianskej verejnosti na odpor voči agresii a na solidaritu s Ukrajinou je aj dôsledkom trvalo prítomného kódu arogancie, nadradenosti a ľahostajnosti opísanej Šimečkom.

Tretí tematický okruh sme pomenovali podľa jedného z príspevkov: *Medzi Prahou a Bratislavou*. Texty pochádzajú z obdobia po Novembri 1989. Milana Šimečku vnímala verejnosť ako osobnosť

s dvojakou identitou i ako odporcu nacionalizmu: ľavú komoru srdca mám českú, pravú slovenskú, hovorieval. Trochu menej známe je, že citlivo vnímal slovenské túžby po vyrovnanejšom partnerstve. „Je mi hrozne, keď si spomeniem na to, koľko sa od dvadsiatych a tridsiatych rokov, od roku 1944, roku Slovenského národného povstania, od konca vojny až dodnes premrhalo príležitostí postaviť česko-slovenské vzťahy vecne i formálne na moderný európsky základ spolužitia. Kde sme už mohli byť, slovenský pocit života v českom tieni a byrokratickom poručníkovaní mohol už byť dávno prekonaný, pocit slovenskej národnej identity naplnený a tak ďalej. Mohli sme tu pri preziera-vých politických krokoch stáť v Európe ako dva rovnocenné národy, s rovnocenným sebavedomím, s pocitom, že si nemáme čo závidieť a že všetko, čo sa medzi Slovákmi a Čechmi odohráva, môže byť len obohacujúce.“

A ako poslanec slovenského parlamentu k tomu vo svojom vystúpení v roku 1990 dodal: „Dvadsať rokov federácie sa skutočne premrhalo v byrokratických procedúrach, slovenský národ sa za ten čas o nič viac ako predtým nedostal do povedomia Európy. Teraz, keď sa veľmi často hovorí o vstupe do Európy, by sa Slovensko malo usilovať autonómne, bez federálnych procedúr, aby sa v Európe prezentovalo svojimi tradíciami, svojou odlišnosťou, osudom národnostných menšín, kra-jinou a mnohými vecami, ktoré k Slovensku patria. Myslím, že je toho dosť. Musí sa to diať z iniciatívy Slovenska, musí sa to diať autonómne, vychádzať

z povedomia slovenskej identity. Táto vec sa musí budovať, a musí sa pre ňu urobiť, čo sa dá.“

Štvrtý okruh obsahuje Šimečkove state, glosy, fejtóny, recenzie či texty prednášok z obdobia rokov 1968 až 1990, uverejnené iba na začiatku a na konci tohto obdobia v oficiálne vychádzajúcich periodikách, ale prevažne publikované v samizdate. Pre veľkú väčšinu slovenských čitateľov sú neznáme. Poskytujú obraz o šírke jeho tematického záberu, dokladajú jeho schopnosť často i na malom priestore vystihnúť charakter skúmaného javu a jeho dopad na spoločnosť.

Na jar 1969 píše v *Listoch*, týždenníku Zväzu československých spisovateľov, o občianskom smútku nad postupujúcou skazou starej Bratislavy, spôsobenou výstavbou Mosta SNP, ktorej padla za obeť aj neologická synagóga na Rybnom námestí: „Smrť je na postupe, cítiť to na každom kroku, smrť starej Bratislavy.“ V článku z roku 1982 o čiernych dierach v dejinnej pamäti a oficiálnom falšovaní a zamlčovaní historických udalostí opisuje postupy vtedajšej moci založené na uplatňovaní Orwellovho dikta „Kto ovláda prítomnosť, ovláda minulosť — kto ovláda minulosť, ovláda budúcnosť“. V príspevku z jari 1989 hovorí o svojom niekdajšom spore s Václavom Havlom, ktorému v roku 1983 vytýkal, že jeho výzva na život v pravde je príliš exkluzívna, nedokáže ňou získať zamračené tváre ľudí ponorených do každodenných ťažkostí ich malých dejín — na čo mu Havel oponoval, že on to neberie ako pilier politického programu, ktorým by chcel ľudí manipulovať,

on iba hovorí, čo si myslí. A teraz, keď je Havel znovu vo väzení, Šimečka zisťuje, že ľudia odrazu volajú na námestiach po pravde a tisícky z nich sú ochotné nechať sa za to zbiť a poliať vodou: je tu pohyb, aký tu dvadsať rokov nebol, moc bezmocných sa podľa neho stala politickou skutočnosťou.

Napokon piaty okruh má intímny charakter. Sú tu listy z väzenia, ktoré písal manželke Eve a synom Petrovi a Milanovi po polročnom pobyte, keď netušil, koľko mesiacov či rokov tam ešte bude musieť stráviť. Píše o svojom žiali, o túžbe byť s nimi, ale aj o pamäti, o úsilí vidieť svoj osud v širších súvislostiach, o stave sveta, o živote z hodiny na hodinu. „Človek by mal vo svojom živote stále jedným okom strážiť tigra, ktorý sa chystá skočiť. Môže to byť čokoľvek, choroba, havária, prírodná katastrofa, jednoducho čokoľvek z nástrah, ktoré na ľudský život číhajú. Mnohí pre samú budúcnosť zabúdajú, že život je teraz. A potom tiger skočí a všetko sa zrúti. Napríklad čo mám ja teraz? Jednu zubnú kefku, krém po holení a zaistenú stravu. A tiež musím žiť. Už z toho dôvodu sa nepúšťam do úvah o budúcnosti a ani sa nimi netrápim. A preto sa ani nesnažím radiť do budúcnosti vám. Domnievam sa napokon, že si budete vedieť poradiť sami. Ved' na človeka nečaká len tiger. Niekedy sa stane, raz za tisíc rokov, že z neba začne padať manna.“

Intímnu pečať majú aj slová rozlúčky s Milanom Šimečkom od jeho blízkych druhov Miroslava Kusého a Ludvíka Vaculíka.

Od analýz k budovaniu štátu

Máloktorý hlas mal v československom disente takú pribojnosť, takú autoritu, takú presvedčivosť neúprosného kritika pomerov a zároveň nenapraviteľného optimistu.

Mal dar osloviť rozličné prostredia. Vedel nájsť spoločnú reč s robotníkmi, medzi ktorými po vyhodení z fakulty pracoval, rád debatoval s mladšou generáciou, živo komunikoval s kresťanmi, so zelenými či socialistami, vedel sa zhovárať so svojimi synmi, s priateľmi i oponentmi. V roku 2022 naňho v rozhovore s historikom Petrom Placákom v časopise *Babylon* spomínala Jana Horváthová, dlhoročná riaditeľka Múzea rómskej kultúry v Brne, dcéra Karla Holomka, rómskeho aktivistu a politika: „Žena Milana Šimečku Eva bola sestra mojej mamičky a pre mňa bol Milan skutočný strýko, rozprával sa s nami, celé detstvo sme sa často navštevovali.“ Chodieval aj na ich chatu v Bystrci, dnes už súčasť Brna: „Nebola tam ani elektrina, nič, prekvapivo ju eštebáci neobjavili. Vždy sedel pod jabloňou, naokolo samá zeleň, mal tam písací stroj a nikto ho neodpočúval; myslím, že *Obnovenie poriadku* napísal tam. Neuveriteľne vzácna osobnosť, bol nesmierne charizmatický, milovala som ho. S každým obyčajným človekom, a nemusel to vôbec byť jeho známy, hovoril s rešpektom tak, že bolo vidieť, že má oňho záujem, a to vrátane nás, malých dievčat. Preberal s nami náš budúci život, hviezdy vo vesmíre, otázky

spolužitia. Mal aj obrovský zmysel pre humor, zo všetkého si strieľal s takým ‚bohovským‘ nadhľadom. Nikdy som ho nezažila protivného. Keď ho potom pustili z väzenia, bol úplne pochudnutý, oči mal zničené, ale stále bol rovnako pozitívny, bol skrátka nad vecou, víťazstvo ducha nad hmotou.“

Po Novembri 1989 sa ocitol v situácii, keď si doba od neho nevyžadovala iba analýzu, ale aspoň tri ďalšie činnosti. Prvou bola priama politická účasť, vstup do rodiacich sa štruktúr, kandidovanie do nejakej funkcie. Druhou bola rola, do ktorej sa dostal celkom prirodzene, a to rola vyjednávača, človeka, ktorý mal svojím dialogickým založením blízko k rôznym politickým kruhom, napríklad k reformným komunistom, ale nielen k nim, čo predstavovalo pre vtedajšie vedenie Verejnosti proti násiliu, ktorého bol Šimečka súčasťou, dôležitý komunikačný kanál. Treťou bola pozícia síce menej viditeľná, v istých ohľadoch však kardinálne dôležitá: Milan Šimečka bol členom politického klubu VPN, spoluurčoval politickú líniu hnutia, bol pri mnohých kľúčových rozhodnutiach.

Funkciám sa skôr bránil. Súhlas s kooptáciou do SNR na jar 1990 vyslovil až po dramatickom obrate, keď vyčítal vedeniu VPN niektoré chyby, a tým sa sám „upiekol“ do postu poslanca. Vtedy sme mu povedali — veď pod’ do toho, pomôž. Bolo totiž očividné, že treba rozšíriť okruh ľudí podieľajúcich sa na každodennej tvorbe politiky. Kategoricky však odmietal akékoľvek možnosti, ktoré sa začali črtať v čase, keď sa už vedelo, že hnutie zaznamená volebný úspech, vrátane tej

alternatívy, podľa ktorej by stál na čele budúcej slovenskej vlády alebo bol aspoň jej podpredsedom.

V tretej role tvorcu politiky sa Šimečka podieľal na práci politického klubu Verejnosti proti násiliu. V diskusiách o politickom programe, ktoré sa začali vo februári 1990, sa prihováral za utvorenie „politického krídla VPN“ existujúceho popri občianskom hnutí, pretože, ako vrazil, „VPN predsa nemôže odstúpiť od toho, čo začala, t. j. od svojho podielu na zmene politického systému, legitimita hnutia vyplýva z toho, že bolo subjektom revolúcie“. Vyznával názory „liberálneho streda“, ktorý vnímal ako vtedajší trend v Európe, so zdôraznením „jasnej platformy samosprávy“ ako schopnosti formulovať vlastné záujmy bez reglementovania štátu. Program Verejnosti proti násiliu mal podľa neho obsahovať víziu do tretieho tisícročia. Otvorene nastavoval zrkadlo všetkému, čo vnímal ako problematické postupy v hnutí, a prispel k tomu, že sa isté veci pomenovali a museli brať do úvahy.

Po voľbách v roku 1990 ho prizval k spolupráci Václav Havel. Spočiatku sa ujal pomerne neurčitého postu predsedu Kolégia prezidentových zahraničných poradcov. Mal však, samozrejme, širší záber a s jeho pôsobením sa oprávnene spájali značné očakávania. Ako človek mimoriadne citlivý na všetko, čo súviselo s demokraciou, ako niekdajší politický mozog disidentskej spisovateľskej obce, ako muž s veľkou autoritou na Slovensku by mohol prezidentovi i novému, čerstvo zvolenému politickému establišmentu

pomáhať udržať a kultivovať demokratickú politiku. Bolo možné si ho predstaviť aj ako stratéga, ktorý by nemal na starosti bežnú agendu, ale venoval by sa koncepčným otázkam. Jednou z tém by zrejme bolo nové ústavné usporiadanie štátu, hľadanie dohody medzi českou a slovenskou politickou reprezentáciou. Hľadanie konsenzu bolo neobyčajne komplikované, okrem krátkosti času aj preto, lebo aktérov takéhoto vyjednávania bolo veľa. Okrem prezidenta to boli tiež obe snemovne federálneho parlamentu, federálna vláda, oba národné parlamenty, obe národné vlády, ako aj protagonisti politických strán a hnutí, ktorých postavenie a vplyv sa priebežne menili.

Zažil som ho v tejto role krátko po jeho nástupe na Hrad, kde som vtedy pracoval spolu s ním, bol som poradcom prezidenta pre ľudské práva. Na jednej z porad rozšíreného vedenia Občianskeho fóra sa Milan Šimečka prihlásil o slovo a uvážlivo, no zreteľne dal najavo, že česká strana by sa mala postaviť k slovenským požiadavkám s väčšou zhovievavosťou a porozumením. Niektorí prítomní ho počúvali s rešpektom, poznali ho zo starších čias, ostatní načúvali, boli aj takí, ktorí tému česko-slovenského partnerstva a vyrovnanania považovali za akúsi nadbytočnú záťaž vo vlaku, ktorý sa v ich očiach mal čím rýchlejšie uberať na Západ.

Jeho prítomnosť pri Havlovi ma dvojnásobne potešila. Bol som presvedčený, že takýto politicky rozhladený a dôveryhodný partner môže byť pre prezidenta mimoriadne užitočný.

A pre mňa osobne sa tým otvorila šanca čerpať z tejto studnice aj pri mojej práci. Tobôž keď som videl, ako citlivo vníma niektoré neduhy ponovembrového vývoja.

Skl'účenosť optimistu

Na pravidelných stretnutiach spisovateľov to býval práve Milan Šimečka, kto aj v časoch najhoršieho vyčíňania tupého normalizačného režimu rozvíjal optimistické scenáre budúcnosti. Prítomní vždy čakali, s čím zase príde, čo vylúšti zo signálov doby. Potom nasledovala polemika, v ktorej rolu jeho kritika hral advocatus diaboli, dramatik Milan Uhde. Na takýto súboj sa prítomní vždy vopred tešili a po ňom nasledovala búrlivá diskusia.

„Obyčajne na úvod predložil svoj politologický rozbor situácie,“ hovoril o tom neskôr Václav Havel. „Mnohí sa mu permanentne posmievali, že je priveľký optimista, býval to však veľmi vecný, rozvážny, možno až trochu rozšafný výklad, ktorý sa vždy vyznačoval obdivuhodným nadhľadom. Šimečka bol síce človek veľmi citlivý, ktorý všetko nesmierne prežíval, a človeku pri ňom bolo dobre práve pre jeho vnímavosť a citlivosť, no to neznamenalo, že by vo svojich úvahách podliehal prepiaťtým emóciám, že by sa nad niečím príliš rozčuloval alebo bol niečím prehnane nadšený. Dokázal sa skrátka nad predmet úvahy povzniesť, a pri svojom pokojnom, pomalom a vecnom výklade akoby

sa na všetko to hemženie sveta díval odniekiaľ z vyšších miest. Bol nad vecou.“

Na poslednom takomto stretnutí, už po revolúcii, však svoju tradičnú „správu o politickej situácii“ nepodal. Priznal sa ku sklúčenosti, cítil, do akých ťažkostí sa porevolučná doba dostáva. Trápilo ho, čo sa deje s ľuďmi, čo vystupuje na povrch, keď nadšenie z revolúcie vyprchalo, čo s niektorými robí moc. Išlo mu o to, aby politickí aktéri dokázali rešpektovať sociálne potreby, zladovať protikladné národné a národnostné záujmy, vytvárať fungujúce hospodárstvo. Na to treba primeranú politickú kultúru, ku ktorej mala spoločnosť po štyridsiatich rokoch komunizmu ďaleko. „Stratený čas,“ hovoril, „nám veľmi komplikuje cestu k ustanoveniu fungujúcich demokratických inštitúcií.“

Nezabudol na to, ako krátko pred revolúciou oficiálna štátna ideológia degenerovala na primitívny poklesnutý populizmus. Komunizmus nie je mŕtvy, písal, pretože nikdy neexistoval, a vystriedal ho „populizmus najhoršieho razenia“. Sú v ňom zabudované všetky reakčné konštanty, ktoré patria na „európske ideové smetisko: triedny egoizmus, antisemitizmus, nacionalizmus, anti-intelektualizmus, nenávisť k cudzincom“. Dobre vedel, že mentálne kódy správania sa nemenia zo dňa na deň. Predvídavo odhadoval, že v tejto časti Európy ešte dlho nebudeme mať za sebou epochu nacionalizmu. Sám sa usiloval, ako vravel, „spočítať české i slovenské národné hriechy, podčiarknuť ich a porovnávať, kde ich je viac“.

Dotýkalo sa ho, keď aj v nebulvárnom týždeníku čítal, že Rita Klímová je česká Židovka, že Vilém Prečan je český historik židovského pôvodu. Musím sa ho spýtať, komentoval to ironicky, ako to bolo, keď za protektorátu chodil do gymnázia, či tú hviezdu schovával v ľavom alebo pravom vrecku. „Sú určité hranice, ktoré európska tlač neprekračuje,“ povedal. „Domnievam sa, že neplatí to, čo povedal Dostojevskij — že keď nie je Boh, všetko je dovolené. Nesmie byť dovolené, pretože existuje Boh žurnalistiky. Existuje Boh slušnej žurnalistiky, ktorá platí na celom svete, a mali by sme sa usilovať o to, aby aj u nás ostala zachovaná.“

Revolúcia bola v jeho očiach predovšetkým morálnou revolúciou, revolúciou slov a nimi vytvorenej vízie slobody, ľudských práv a ľudskej dôstojnosti, písal v chystanej prednáške v kanadskom Vancouveri v októbri 1990. Teraz však musí urobiť ďalší krok — zaštitíť slobodu nielen politickými, ale aj hospodárskymi inštitúciami. Napríklad po štyridsiatich rokoch vzkriesiť vlastníctvo pôdy, výrobných prevádzok, remesiel a služieb. To videl ako gigantickú úlohu: keďže starí vlastníci už zväčša nežijú, ako spravodlivo vymyslieť nových, aby to neboli práve tí, ktorí v minulosti zbohatli vo verných službách režimu? Ako ustáť energetickú a ekologickú náročnosť nadbytočnej priemyselnej kapacity štátu? Čo s poľnohospodármi, ktorí si zvykli na družstvá a spohodlneli pri osemhodinovom pracovnom čase? Čo s desaťtisícmi robotníkov, ktorí boli výborne platení v zbrojárskom priemysle? „Čoho sa dotkneme, to

zaslží od bolesti,“ konštatoval a dodal, že navyše „cez toto nebezpečné trasovisko musíme prejsť rozhodne a rýchlo, pretože päť rokov perestrojky v Sovietskom zväze, ktorá nevedela, čím je a kam kráča, predstavuje výstrahu nad slnko jasnejšiu.“

To všetko utváralo obrovský balík úloh. A keby bol ostal v tej pozícii, do ktorej ho po revolúcii pozval prezident, bol by sa im zrejme venoval so svojou typickou zanietenosťou. Osud však rozhodol inak. „Zomrel náhle, nečakane, všetkých nás to šokovalo,“ spomínal Václav Havel. „Jeho vecný pohľad na politické dianie mi dnes veľmi chýba.“



To sa vzťahuje nielen na jeho analytické schopnosti, ale aj na jeho ľudské vlastnosti. Okrem túžby po slušnejšom poriadku mu sudičky vložili do vienka ďalšiu vzácnu vlastnosť, snahu hľadať v každom niečo dobré. Bol typ empatického človeka, ktorý sa snažil s každým dohovoriť, nájsť spoločnú reč, povedal o ňom priateľ Miroslav Kusý. Sám pre seba si to Milan Šimečka už ako zrelý muž sformuloval takto: „Schvaľujem každý výklad sveta, ktorý by mohol viesť k láskavosti; dobrý je každý výklad sveta, ktorý nereprodukuje strach.“

Rok vo väzení mu dokaličil zrak. „Vraj mám zakalené šošovky a čaká ma operácia,“ napísal Ivanovi Kadlečíkovi. „Dejiny ma oklamali. Dali sa do pohybu neskoro, takže ich ani poriadne neuvidím.“ Našťastie ich uvidel — a zažiaril tak, ako môže osvetliť dejiny a osvietiť ľudí okolo seba

intelektuál, ktorý má nebo nad sebou a mravný zákon v sebe.

Dodnes nám chýba jeho schopnosť vidieť veci krištáľovo čisto, jeho rozvaha vnímať bolesti a chmáry, ale aj jeho dar pozeráť sa na svet ako človek „upnutý k jasnej hviezde menom sloboda“.

Martin Bútora
august 2022



MŠ, 1988
FOTO: Ivan Hoffman

KTO BOL Milan Šimečka?

Narodil sa 6. marca 1930 v Novom Bohumíne v Českej republike ako najmladší z troch súrodencov v rodine úradníka v česko-nemeckom tolerantnom prostredí nasýtenom masarykovským humanizmom. Po skončení štúdia filozofie, českej a ruskej literatúry na Filozofickej fakulte v Brne sa oženil s Evou Lahodovou, študentkou tej istej fakulty. Od jesene 1954 pracoval a žil s manželkou a dvoma synmi na Slovensku. Zaoberal sa dejinami filozofie, venoval sa téme sociálnych utópií, vyučoval marxistickú filozofiu, najdlhšie na Vysokej škole múzických umení. Písal tiež literárne recenzie a postupne čoraz kritickejšie kultúrno-politické a politické eseje. Na prelome rokov 1967 — 68 strávil pol roka v západonemeckom Mainzi ako štipendista tamojšieho Ústavu európskych dejín.

Jasne sa postavil proti okupácii v roku 1968, za jeho postoje ho vylúčili z komunistickej strany a znemožnili mu uplatniť sa v jeho profesii.

Akademické prostredie vymenil za manuálnu prácu, až do svojho zatknutia a uväznenia v roku 1981 pracoval ako vodič bagra a buldozéra.

Po viac ako roku vo vyšetrovacej väzbe bol bez súdu prepustený. Vrátil sa s podlomeným zdravím, podstúpil niekoľko operácií očí, ale už nikdy dobre nevidel.

V novembri 1989 patril medzi kľúčových predstaviteľov hnutia Verejnosť proti násiliu, spoluurčoval politickú líniu hnutia, bol pri mnohých zásadných rozhodnutiach. V roku 1990 sa na pozvanie prezidenta Václava Havla stal predsedom Kolégia prezidentových zahraničných poradcov v Prahe, kde 24. septembra 1990 náhle zomrel.

Milan Šimečka sa zaradil medzi filozofov, ktorí rešpektujú individuálnu ľudskú skúsenosť v zmysle obyčajného každodenného života s jeho radosťami a starosťami. Máloktorý hlas mal v československom disente takú pribojnosť, takú autoritu, takú presvedčivosť neúprosného kritika pomerov a zároveň nenapraviteľného optimistu. Mal dar oslovovať ľudí písaným i hovoreným slovom. Stal sa najprekladanejším samizdatovým publicistom a spisovateľom, výnimočným autorom, ktorý nás má stále čím osloviť.



**Stretnutie prispievateľov časopisu Obsah, 1983.
Zľava: Ludvík Vaculík, Eda Kriseová,
v pozadí Zdeněk Kotrlý.
FOTO: archív NMŠ**



**Svadba Martina M. Šimečku s Martou Šimečkovou
(Frišovou), júl 1985, vľavo svedok Martin Bútora,
vpravo MŠ s manželkou Evou Šimečkovou, za nimi
Miroslav Kusý s manželkou Jolanou Kusou.
FOTO: Ján Budaj**

NÁŠ SÚDRUH WINSTON SMITH A INÉ TEXTY

Milan Šimečka

Výber textov z rokov 1968—1990

zostavil Martin Bútora

Preklad Peter Leponi

Jazyková redakcia Barbora Škovierová

Edíciu pripravili Nina Galanská a Inge Vagačová

Dizajn a sadzba Boris Meluš

Tlač Finidr, s. r. o., Český Těšín

Vydala Nadácia Milana Šimečku

v edícii Malé VELKÉ dejiny Milana Šimečku

v roku 2022 v Bratislave

www.nadaciamilanasimecku.sk

Ďakujeme všetkým, ktorí podporili vydanie edície
kníh Milana Šimečku v rámci kampane cez
crowdfundingovú platformu StartLab.

ISBN 978—80—89008—86—5

Rok po náhlom odchode Milana Šimečku založili jeho priatelia nadáciu nesúcu jeho meno. Od samého zrodu bola Nadácia Milana Šimečku živým organizmom, kombinujúcim jasnú víziu s konkrétnou, zdanlivo drobnou prácou. Sila vízie sa opierala o Šimečkov filozofický odkaz — prispieť k budovaniu demokratickej politickej kultúry a k civilizačnému obratu v prospech demokratického cítenia a myslenia. Sila drobnej práce spočívala v presvedčení, že takéto úsilie má zmysel, že prinesie ovocie a pomôže vychovávať mladú generáciu, ktorá bude myslieť a cítiť inak ako jej predchodcovia vyrastajúci v nedemokratických podmienkach.

Najmä pre mladých ľudí sme sa rozhodli vydať v roku 2022 knihy Milana Šimečku po prvýkrát v slovenskom preklade a aj takto im priblížiť jeho nadčasové dielo.

Edícia Malé VELKÉ dejiny Milana Šimečku:

Obnovenie poriadku (1978)
Kruhová obrana (1983–84)
Veľký brat a veľká sestra (1984)
Koniec nehybnosti (1987–89)
**Náš súdruh Winston Smith
a iné texty (1968–1990)**

NÁŠ SÚDRUH WINSTON SMITH, doslov k Orwellovmu románu 1984, dokončil Milan Šimečka v roku 1983 po návrate z väzenia. Jeho mrazivá analýza orwellovskej manipulácie je aktuálna aj dnes, keď sa Orwellova kniha dostala do popredia v súvislosti s rozmachom dezifformačných sietí vo svete. Šimečka už nezažil Iživú kampaň, ktorá vyústila do ruskej agresie proti Ukrajine, no jeho výklad Orwella pomáha porozumieť tomu, čo sa deje okolo nás. Knihu dopĺňajú dosiaľ knižne nepublikované texty z rokov 1968 — 1990, ktoré dokresľujú jeho široký tematický záber.

„Narodil som sa hore na severnej Morave, ale viac ako tridsaťpäť rokov žijem v Bratislave. Za taký dlhý čas som sa celkom prirodzene obalil slovenskou národnou identitou, no pod touto novou kožou mi ostala identita česká, preto som miešanec. Na otázku, či mi je v takom postavení dobre, vravím, že veľmi dobre, lebo dve identity sú viac ako jedna. Je dobré rozumieť obidvom stranám, pohybovať sa voľne a so znalosťou v obidvoch národných kultúrach, v dvoch jazykoch, v ich nárečiach a poznať z vlastnej skúsenosti celú túto krajinu. Je to prosto obohatenie, je to niečo navyše, niečo ako dar.“ MŠ, Náš súdruh W. S. a iné texty

